CERTIFICATE

National Conference on

Gender Equality & Women Empowerment

supported by
Maharashtra State Commission for Women
organised by

VILLAGE CARE SOCIETY &

RENAISSANCE COLLEGE of Computer Science & Advanced Technology

in collaboration with

Association of Interdisciplinary Policy, Research and Action (IPRA)

This is to certify that Prof./Dr./Mr./Mrs. Vinod Babasaheb Khedkar

of Dr. M. K. Umathe College, Nagpur

has participated in the National Conference on dated 06/03/2018.

He/She has presented/published a paper on महिला सबलीकरणात विविध योजनांची भूमिका

DR. M. K. UMATHE COLLEGE NAGPUR

PRINCIPAL
Dr. M. K. Umathe College
Nagpur - 440022

Convenor
Dr. Ashok Patil
Principal, RCCSAT

Convenor
Dr. Ashok Borkar
IPRA

Conference Secretary
Smt. Neeta Thakre
Member, MSCW

6th March, 2018

National Conference

Gender Equality & Women Empowerment

supported by

Maharashtra State Commission for Women

organised by

VILLAGE CARE SOCIETY &

RENAISSANCE COLLEGE
of Computer Science & Advanced Technology

in collaboration with

Association of Interdisciplinary Policy, Research and Action (IPRA)

Editors

Dr. Ashok Patil
Dr. Vikas Jambhulkar
Dr. Shailendra Lende
Dr. Ashok Borkar
Dr. Jitendra Wasnik
Dr. Shashi jambhulkar
Dr. Satyapriya Indurwade
Dr. Shayam Korati
Dr. Shubhada Jambhulkar
Dr. Sanjay Palwekar
Mr. Mohan Borkar
Mr. Prashant Jambhulkar

DR. M. K. UMATHE COLLEGE NAGPUR

PRINCIPAL
Dr. M. K. Umathe College
Nagpur - 440022

PROCEDDING

6th March, 2018

23	Challenges in Women Empowerment in India	Ms. Neha Premlal Hatwar	97-101
24	A Study of Women Empowerment with reference to Nagpur District	Dr. P. L. Neulkar	102-106
25	Legal Introspection of Protection of Women Workers in Unorganized Sectors in India	Dr. Payal Thaorey	107-112
26	Protection of children from sexual offence (POCSO)	Pooja .S. Sankade Namrata .D. Shende	113-115
27	Women Empowerment : The Present Scenario	Dr. Poorva Bhonde	116-121
28	A Study on Gender Discrimination with Female Employees at Workplace : A Major Hurdle	Pournima Diwate	122-126
29	Women Empowerment Through Education For Rural Development	Dr. Prachi Rode	127-129
30	'Am I safe out?' Rethinking Design for Women safety in Public Spaces	Dr. Prachi Sharma	130-133
31	Women Empowerment	Prajakta A. Rangari	134-137
32	Women's Empowerment in India: Issues, Challenges	Asst. Prof. Prakash H. Sahare	138-142
33	Domestic Violence and Women	Dr. Pravina N. Khobragade	143-146
34	To Understand the Difference Between Sexual Harassment and Gender	Prof Pritee Hirdesh Shrivastava	147-149
35	Educate Emancipate Empower	Mrs. Priti Singh	150-155
36	A Study on Different Tools to Empower Women	Priyanka S. Patil	156-158
37	Nutritional Status of Women In India Belonging to 15-45 years of Lower Socio-Economic Status: Role of Government Policies for The Improvement of Nutritional Status of Women and Children	Smt. R. V. Sontakke	159-166
38	Some Inclination on Women Empowerment in India	Miss. Rakhi Satpute	167-169
39	Gender Diversity & Inclusion in Manufacturing Sector	Raveesh Jaiswal	170-173
40	Women Empowerment For Welfare of Society	Dr. Sadhana Thakare	174-176
41	Paper Presentation on Sexual Equality	Sayali A. Rangari	177-180
42	Gender Equality and Empowerment of Women and Girls : An Indian Perspective	Shilpa Jibhenkar	181-184
43	An Overview of Protection of Children from Sexual Offences (POCSO) Act, 2012	Dr. Shilpa Puranik	185-188
44	Different Tools to Empower Women	Shital P. Mendhe	189-192
45	Impact of Nutrition Education on Adolescent Girls in Terms of their Attitude Adoption Behavior	Shital Deshmukh Manisha Kale	193-197

DR. M. K. UMATHE COLLEGE NAGPUR

104

महिला सबलीकरणात विविध योजनांची भूमिका

प्रा. विनोद बी. खेडकर [1]
सहाय्यक प्राध्यापक,
समाजषास्त्र विभाग प्रमुख,
डॉ. एम.के. उमाठे कॉलेज,
भामटी, रिंग रोड, नागपूर 22.
khedkarvinod09@gmail.com

महिला विकास आणि कल्याणासाठी केंद्र आणि राज्य सरकार मिळून आज पर्यंत अनेक प्रयत्न करण्यात आले. अषा अनेक योजना सुरू केल्या ज्यामुळे महिलांचे सामाजिक, आर्थिक राजकीय सबलीकरण करून पुरूषांच्या बरोबरीने जीवन जगता येईल. महिला सबलीकरण एक असा महत्त्वपूर्ण विषय आहे ज्याला समजण्यासाठी आपल्या कुटुंबापासून सुरुवात करावी लागेल. जर वर्तमान स्थिती मध्ये महिलांना सक्षम बनवायचे असेल तर महिलांच्या अधिकारांचे रक्षण करावे लागेल. त्याच बरोबर त्यांना षिक्षण, स्वास्थ, कौषल्य विकास, आर्थिक स्वावलंबन आणि निर्णय प्रक्रियेमध्ये सहभागी करून घेण्या बरोबरच न्याय अधिकार दयावे लागतील. तेव्हाच खऱ्या अर्थाने महिला सक्षम होईल.

Gender equality अर्थात स्त्री–पुरुष समानता हा आपल्या संविधानाने महिलांना अधिकार प्राप्त करून दिला आहे. कित्येक वर्षापासून महिलांना सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, राजकीय भेदभावास सामोरे जाव लागत आहे. यामुळे अनेक समस्यांना देखिल तोंड देत आली आहे. महिला सबलीकरण हे साधनांवरती नियंत्रण किंवा शक्ती मिळवणे (भौतिक आणि वित्तीय) आणि महिलांच्या जीवनातील गुणवत्ता व निर्णय घेण्याच्या क्षमतेवर भर देते. महिला सबलीकरणाची व्याख्या करण्यासाठी विविध शब्दांचा उपयोग केला जातो. ज्यामध्ये षिक्षण, साधणावरील नियंत्रण, आत्मनिर्भरता, सन्मान, अधिकारासाठी संघर्ष, शक्ती, स्वातंत्र्य, स्वायत्तता किंवा निर्णय घेण्याची क्षमता इत्यादी.

महिला विकासामध्ये भारतात सतत प्रगती झाली आहे. परंतु ही प्रगती प्रत्येक राज्यांमध्ये एक सारखी नाही हे यापूर्वीच्या सर्व अभ्यासावरून लक्षात येते. याच दृष्टीकोनातून महिला सक्षमीकरणासाठी ज्या विविध योजना राबवल्या गेल्या त्याचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न या संषोधन लेखा मध्ये केला आहे.

1) महिला अधिकार आणि कायदा :– स्त्री पुरुष समान अधिकार निर्धारीत करणारी प्रथम अंतरराष्ट्रीय प्रयत्न म्हणजे संयुक्त राष्ट्र संघाची नियमावली आहे. यामध्ये असे म्हटले आहे की, समस्त मानव जातीला जन्मापासून समान प्रतिष्ठा आणि अधिकार प्राप्त आहेत. सर्व स्त्री–पुरूषांमध्ये कोणताही भेदभाव न करता स्वातंत्र्य आणि अधिकार मिळायला हवा. सर्व स्त्री–पुरूष सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक आणि राजकीय दृष्ट्या समान आहेत. आणि इथेच महिला सबलीकरणाची खरी सुरूवात झालेली दिसते. भारतामध्ये सामाजिक, आर्थिक व राजकीय अधिकार हे भारतीय कायद्याने दिलेले आहेत.

सामाजिक अधिकार :– समाजव्यवस्थेमध्ये महिलांना सक्षम बनवण्यासाठी त्यांना वैवाहिक,

DR. M. K. UMATHE COLLEGE NAGPUR

योजनांमध्ये लाभार्थ्यांची संख्या 200 ते 10,000 पर्यंत असु शकते. तसेच पाच वर्षाच्या कालावधी पर्यंत प्रत्येक लाभार्थ्यांसाठी 16,000 रू पर्यंत कर्ज घेता येते.

किषोरवयीन मुलींसाठी राजीव गांधी योजना (RGJEAG) :– ही योजना 2010 मध्ये सुरू केली असून वयाच्या 11 ते 18 वर्ष वयातील मुलींना पोषण आहार व स्वास्थ स्थितीमध्ये सुधारणा निर्माण करून विविध कौषल्य जसे गृह कौषल्य, जीवन कौषल्य, व्यावसायिक कौषल्य प्रदान करून मुलिंना सक्षक्त बनवले जाते.

महिला बचत गट :– महिलांना अधिकाधिक सक्षम बनवण्यासाठी केंद्र शासनाने स्वंय सहायता महिला बचत गटाची स्थापना केली आहे. या अंतर्गत महिलांना 25,000 ते 2,00,000 रू. पर्यंतचे कर्ज कमी व्याज दराने तीन वर्षाच्या कर्जफेडीच्या मुदतीवर दिले जाते. यातुन महिला आर्थिक निर्भर होण्यास मदत होते.

शासकीय महिला वसतीगृहे :– या योजनेमध्ये 16 ते 60 वयोगटातील निराधार, निराश्रीत, परित्यक्ता, कुमारी माता, अत्याचारीत महिलांना आश्रय संरक्षण, मुलभूत सुविधा पुरविणे, त्यांचे विवाह, नोकरी आणि व्यवसाय यां मार्गाने पुनर्वसन केले जाते. अषा महिलांनी या वसतीगृहामध्ये प्रवेष घेतल्यास 250/– रू. तीच्यावर अवलंबुन असणारे पहिल्या बालकास 150/– रू. व दुसऱ्या बालकास 100/– रुपये अनुदान दिले जाते. तसेच माहेर योजना देखिल अषा महिलांसाठी कार्य आहे. यामध्ये स्वयंसेवी संस्थाद्वारे आधारगृहे चालवून त्या संस्थाना शासकीय अनुदान दिले जाते.

माहिती केंद्र :– वर्तमान परिस्थितीमध्ये घरबसल्या विविध माहिती केंद्रे बचतगट व महिलांद्वारे चालविली जातात. यामाध्यमातून विविध योजनांची माहिती देणे. अनुदान, कर्जयोजना, माती परिक्षण, महिलांसाठी ट्रेनिंग सेंटर चालविणे, षिवणकामाची कंत्राटे घेणे, हस्तकला, नर्सरी चालविणे इत्यादी माहिती दिली जाते.

या व्यतिरिक्त केंद्र शासनामार्फत अनाथ मुलींच्या विवाहासाठी अर्थसहाय्य, कामधेनू योजना, समुपदेषन केंद्र, महिला आर्थिक विकास महामंडळे, बालिका समृद्धी योजना, स्वयंरोजगारासाठी महिलांना व्यक्तीगत अनुदान व्यावसायीक प्रषिक्षणासाठी मुलींना विद्यावेतन इत्यादी योजना चालवल्या जातात. या योजनांचा प्रमुख उद्देष हा महिलांचे सक्षमीकरण करणे हा आहे.

सुकन्या समृद्धी योजना :– सुकन्या समृद्धी योजना ही बेटी बचाओ बेटी पढाओ योजना अंतर्गत सुरू केली आहे. या अंतर्गत मुलींच्या जन्मापासून ते 10 वर्ष वयातील मुलींचे पोस्ट ऑफीस किंवा राष्ट्रीयकृत बँक खात्यामध्ये पैसे टाकू शकतात. या खात्यामध्ये 1000/– रू. पासून ते 1.5 लाखा पर्यंत पैसे जमा करता येतात. ही राषी वयाच्या 14 व्या वर्षापर्यंत जमा करून त्यास 9.2 टक्के चक्रव्याजी व्याज मिळेते.

यावरून स्पष्ट होते की, मुलींना भविष्यात कोणत्याही संकटकालीन परिस्थितीमध्ये मदत होण्यासाठी ही योजना चालवली जाते. या योजनेचा उद्देष होता की, कुटुंबामध्ये जन्माला आलेल्या मुलीबद्दल आणि तिच्या आईबद्दल समाजात रूढ असलेल्या नकारात्मक भूमिकेत बदल घडवून आणणे व मुलींचे अल्पवयातच लग्न करू न देण्यापासून परावृत्त करणे.

राज्य सरकारच्या विविध योजना :– राष्ट्रीय मागासवर्ग व वित्त विकास महामंडळ हा नवी दिल्लीची यंत्रणा म्हणून कार्य करते. या अतंर्गत महाराष्ट्र महामंडळाची स्थापना करण्यात आली. या महामंडळा मार्फत मुदत कर्ज, शैक्षणिक कर्ज योजना, स्वय[illegible]म योजना, महिला समृद्धी या योजना राबविल्यया जातात. या अंतर्गत महिलांना विविध कामासाठी, व्यवसायासाठी षिक्षणासाठी कर्ज दिले जाते. तसेच विविध प्रषिक्षण देखिल

DR. M. K. UMATHE COLLEGE NAGPUR